

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.075>

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING METODIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSINING ILMIY-PEDAGOGIK ADABIYOTLARDA YORITILISHI

Rajapova Dildora Baxodirovna

O‘qituvchi, Urganch shahar 13-sonli maktab

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tafakkurini rivojlantirish muammosining ilmiy-pedagogik adabiyotlarda yoritilishi tahlil qilingan. Metodik tafakkur tushunchasining mazmun-mohiyati, uning pedagogik tafakkur va kasbiy kompetentlik bilan o‘zaro aloqasi, bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashdagi ahamiyati ochib berilgan. Ilmiy manbalar tahlili asosida metodik tafakkur o‘qituvchining ta‘lim maqsadlarini anglashi, o‘quv jarayonini loyihalashi, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishi, maqbul metod va usullarni tanlashi hamda o‘z faoliyatini refleksiv baholashini ta‘minlovchi muhim kasbiy sifat sifatida tavsiflangan. Shuningdek, metodik tafakkurni rivojlantirishda muammoli ta‘lim, keys-texnologiya, loyihaviy faoliyat, evristik topshiriqlar va refleksiv yondashuvlarning imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, metodik tafakkur, pedagogik tafakkur, metodik kompetentlik, kasbiy tayyorgarlik, metodik faoliyat, refleksiya, pedagogik vaziyat, ta‘lim texnologiyalari.

Kirish

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘qituvchining kasbiy faoliyati faqat tayyor bilimlarni o‘quvchilarga yetkazish bilan cheklanmaydi. Bugungi o‘qituvchidan ta‘lim jarayonini mustaqil loyihalash, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, samarali metod va texnologiyalarni tanlash, ta‘lim natijalarini baholash hamda o‘z faoliyatini muntazam takomillashtirib borish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak o‘qituvchining oliy ta‘lim muassasasidagi kasbiy tayyorgarligida metodik tafakkurni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi [1].

Metodik tafakkur o‘qituvchining pedagogik maqsad va vazifalarni metodik nuqtai nazardan anglashi, ularga mos ta‘lim mazmuni, shakl, metod va vositalarni tanlashi hamda muayyan pedagogik sharoitda maqbul qaror qabul qilishi bilan bog‘liq kasbiy tafakkur shaklidir. Ilmiy adabiyotlarda metodik tafakkur pedagogik tafakkurning o‘ziga xos sohasi sifatida talqin qilinib, uning predmeti, vositalari, usullari va natijalari mavjudligi ta‘kidlanadi [2].

Shu bois bo‘lajak o‘qituvchilarda metodik tafakkurni rivojlantirish muammosini nazariy jihatdan o‘rganish ularning kelgusi kasbiy faoliyati samaradorligini ta‘minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Metodik tafakkur tushunchasining ilmiy-pedagogik talqini

«Metodik tafakkur» tushunchasi pedagogikaning metodika, didaktika va o‘qituvchining kasbiy faoliyati bilan bog‘liq masalalarini o‘rganuvchi tadqiqotlarda keng qo‘llaniladi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur tushuncha dastlab o‘qituvchining muayyan fanni o‘qitishdagi amaliy harakatlari bilan bog‘liq holda talqin qilingan bo‘lsa, keyingi tadqiqotlarda uning mazmuni ancha kengaytirilgan [3].

G.I. Saransev metodik tafakkurni o‘qituvchining metodik faoliyatini nazariy jihatdan anglash bilan bog‘laydi. Uning yondashuvida zamonaviy metodik tafakkur metodikani mustaqil ilmiy soha sifatida idrok etish, uning nazariyasi, metodologiyasi va amaliy tatbiqini tushunish bilan tavsiflanadi [4]. Biblioteka OMSU

Shu ma‘noda metodik tafakkurni faqat muayyan metodni qo‘llash qobiliyati sifatida tushunish yetarli emas. U o‘qituvchining «Nimani o‘qitish?», «Nima uchun o‘qitish?», «Qanday o‘qitish?», «Qaysi usul mazkur sharoitda samarali?», «O‘quvchida qanday natija hosil bo‘ladi?» kabi savollarga kasbiy-metodik nuqtai nazardan javob topishini qamrab oladi.

Ilmiy tadqiqotlarda metodik tafakkur pedagogik tafakkurning maxsus ko‘rinishi sifatida ham qaraladi. Bunda umumiy tafakkur operatsiyalari — tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, konkretlashtirish va xulosa chiqarish jarayonlari metodik vazifalarni hal etishga yo‘naltiriladi. Nauchnoye obrazovaniye

Bo‘lajak o‘qituvchilar metodik tafakkurini rivojlantirish masalasining tadqiq etilishi

Bo‘lajak o‘qituvchilarda metodik tafakkurni shakllantirish muammosi pedagogik ta‘limning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida turli tadqiqotlarda o‘rganilgan. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning metodik tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlarda metodik tafakkurning kasbiy kompetentlik bilan uzviy aloqasi ta‘kidlanadi.

SH.A. Ibragimova tadqiqotida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik kompetentligini rivojlantirishda metodik tafakkurni shakllantirishga alohida e‘tibor qaratiladi. Muallif metodik tayyorgarlikni innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish zarurligini asoslaydi. Interscience

M.S. Smirnova bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tafakkurini rivojlantirishda o‘quv adabiyotlarining imkoniyatlarini tadqiq etgan. Uning tadqiqotida keys- texnologiyalar, o‘yinli loyihalash va loyihaviy faoliyat kabi usullarni o‘quv jarayoniga kiritish metodik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qilishi ko‘rsatilgan. Researchgate

M.S. Smirnovaning yana bir tadqiqotida tabiiy-ilmiy fanlarni o‘rganish jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik tafakkurini shakllantirish masalasi ko‘rib chiqilgan. Muallif tabiiy-ilmiy va metodik tayyorgarlikning o‘zaro integratsiyasi metodik tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilishi zarurligini ko‘rsatadi. OOO «SNS «Interaktiv plyus»

Metodik tafakkurni rivojlantirish faqat auditoriyadagi nazariy mashg‘ulotlar bilan cheklanmasligi kerak. L.V. Ibragimova va N.U. Yarichev tadqiqotlarida o‘qituvchining metodik tafakkuri kollektiv izlanish faoliyati, fikriy faollikni rag‘batlantiruvchi metodlar, fanlararo hamkorlik va kasbiy muhokamalar asosida samarali rivojlanishi mumkinligi ta’kidlangan. Nauchnoye obozreniye+1

Metodik tafakkur va metodik kompetentlikning o‘zaro aloqasi

Bo‘lajak o‘qituvchining metodik tafakkuri uning metodik kompetentligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Metodik kompetentlik o‘qituvchining ta’lim mazmunini tanlash, darsni rejalashtirish, metod va vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etish va ta’lim natijalarini baholashga oid bilim, ko‘nikma va tajribalarini qamrab oladi.

2025 yilda chop etilgan tadqiqotlarda metodik kompetentlik tarkibida metodik tafakkur, metodik madaniyat, metodik ijodkorlik, metodik savodxonlik va metodik mahorat kabi komponentlar o‘zaro bog‘liq holda qaralgan. Bu yondashuv metodik tafakkurni o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligida alohida, ammo boshqa kompetensiyalar bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan komponent sifatida ko‘rish imkonini beradi. Bulletin Pedagogy

Demak, metodik tafakkur rivojlangan bo‘lajak o‘qituvchi metodik bilimlarni mexanik tarzda qo‘llash bilan cheklanmay, muayyan ta’limiy vaziyatni tahlil qiladi, uning xususiyatlarini belgilaydi va maqsadga eng muvofiq metodik yechimni izlaydi.

Metodik tafakkurni rivojlantirishning asosiy pedagogik shartlari

Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi bir qator pedagogik shartlarni ajratib ko‘rsatish mumkin.

Birinchidan, nazariy bilimlarni amaliy metodik vazifalar bilan bog‘lash zarur. Talaba metodika nazariyasini o‘rganish bilan bir qatorda uni aniq pedagogik vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim.

Ikkinchidan, muammoli va izlanuvchan ta’lim muhitini yaratish muhim. Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, bir nechta metodik yechimlarni taqqoslash va ulardan eng maqbul variantini asoslash talabani mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi.

Uchinchidan, keyslar va pedagogik vaziyatlardan foydalanish samarali vositalardan biri hisoblanadi. Bunday topshiriqlarda talabadan tayyor javobni takrorlash emas, balki mavjud muammoni tahlil qilish va metodik qaror ishlab chiqish talab etiladi. Bo‘lajak o‘qituvchilarda ijodiy va pedagogik tafakkurni rivojlantirishda evristik topshiriqlarning imkoniyatlari ham ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan. ipitvet

To‘rtinchidan, refleksiv yondashuvni kuchaytirish zarur. Bo‘lajak o‘qituvchi o‘zining metodik qarorlarini tahlil qilishi, ularning samaradorligini baholashi va zarur hollarda o‘z yondashuvini o‘zgartirishi kasbiy rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi.

Beshinchidan, loyihaviy va tadqiqotchilik faoliyatidan foydalanish talabalarning metodik ijodkorligini rivojlantiradi. Dars ishlanmasini mustaqil loyihalash, ta’lim texnologiyasini tanlash, o‘quv topshiriqlarini ishlab chiqish va natijalarni tahlil qilish metodik tafakkurning amaliy ko‘rinishlarini shakllantiradi.

Muammoning zamonaviy tadqiqotlardagi rivojlanish tendensiyalari

Zamonaviy ilmiy-pedagogik tadqiqotlar tahlili metodik tafakkur masalasiga yondashuvlar tobora kengayib borayotganini ko‘rsatadi. Ilgarigi tadqiqotlarda asosiy e‘tibor muayyan fanni o‘qitish metodlarini o‘zlashtirishga qaratilgan bo‘lsa, hozirgi yondashuvlarda metodik tafakkur o‘qituvchining mustaqil metodik qaror qabul qilishi, pedagogik vaziyatni tahlil qilishi, refleksiya qilishi va innovatsion yechimlar ishlab chiqishi bilan bog‘liq holda qaralmoqda.

Xususan, zamonaviy tadqiqotlarda metodik tafakkurning bir nechta darajalari — umumdidaktik, bilim-nazariy, qadriyat-ma‘naviy va psixologo-pedagogik jihatlari ajratib ko‘rsatiladi. Bu metodik tafakkurni faqat amaliy metodlar majmuasi emas, balki o‘qituvchining kasbiy dunyoqarashi va metodik madaniyati bilan bog‘liq murakkab tizim sifatida talqin qilish imkonini beradi. SciNetwork

O‘zbekistondagi so‘nggi tadqiqotlarda ham bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirishda muammoli ta‘lim, keys, geymifikatsiya, refleksiv tahlil, kreativ didaktika va pedagogik evristikadan foydalanishga e‘tibor kuchaymoqda. Oliy attestatsiya komissiyasi

Xulosa

Shunday qilib, ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tafakkurini rivojlantirish muammosi pedagogik ta‘limning muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri ekanini ko‘rsatadi. Metodik tafakkur o‘qituvchining faqat metodik bilimlarni bilishi emas, balki ularni konkret pedagogik vaziyatlarga tatbiq eta olishi, ta‘lim maqsadlariga muvofiq metodik qaror qabul qilishi, o‘z faoliyatini tahlil qilishi va yangi yechimlarni izlashi bilan belgilanadi.

Tadqiqotlar tahlilidan kelib chiqib, bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tafakkurini rivojlantirishda nazariy va amaliy tayyorgarlikning integratsiyasi, muammoli vaziyatlar, keys-texnologiyalar, evristik topshiriqlar, loyihaviy faoliyat, fanlararo yondashuv va refleksiv ta‘lim texnologiyalaridan tizimli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Shu bilan birga, metodik tafakkurni rivojlantirishning mazmuni, mezonlari, darajalari va pedagogik shartlarini muayyan ta‘lim yo‘nalishi xususiyatlaridan kelib chiqib aniqlash, uni baholashning ishonchli diagnostik vositalarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Саранцев Г.И. Современное методическое мышление // Педагогика. — 2010. — №1. — С. 31–40. Библиотека ОМСУ
2. Ибрагимова Л.В., Ярычев Н.У. Педагогические условия развития методического мышления учителя в процессе коллективной поисковой деятельности // Научное обозрение. Педагогические науки. — 2014. — №1. — С. 128–129. Научное обозрение
3. Ибрагимова Ш.А. Инновационный подход к развитию методической компетентности будущих учителей начальных классов // Образование и инновационные исследования. Interscience
4. Смирнова М.С. Учебник как средство формирования методического мышления будущих учителей начальной школы // Interactive Science. — 2016. ResearchGate

5. Борисов В.Ю. Общедидактические основы методического мышления в структуре художественно-графической культуры учителя начальных классов // Наука и школа. — 2025. — №1-1. SciNetwork

6. Колесник К.А., Бегазова М.Ж., Бостанова А.М., Байболова Д.Т., Джаздыкбаева М. Диагностика развития методической компетентности будущих учителей на основе педагогических подходов // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. — 2025. — Т.88, №4. Bulletin Pedagogy

7. Қодиров Ғ.О. Эвристик топшириқлар ёрдамида бўлажак ўқитувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш // Science and Professional Education. — 2023. ipitvet

8. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси материаллари: бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг методик тайёргарлигини ривожлантириш масалалари. Олий аттестация комиссияси.